

KELECSÉNYI Gábor: Múltunk neves könyvgyűjtői .-Bp .: Gondolat, 1988. - 295 p. : ill. (A magyar könyv)

Mindazok, akik, - érdeklődéstől, hivatástól vagy foglalkozástól indítva - figyelhették hazánkban a könyvgyűjtemények sorsát, meglehetősen kételkedővé válhattak e gyűjtemények állandóságával szemben. Pedig nincsen könyvtár, amit alapítója és gyarapítója azzal a tudattal épít, hogy csak az ő életének része és halálával megsemmisül, vagy, ami ezzel szinte egyenértékű, holtá válik. Mindez vonatkozik az egyénre csakúgy, mint a társadalmi szervezetre vagy közösségre.

E sorok írója, ha mérleget készít, ötven esztendő alatt több könyvtár-halált látott, mint könyvtárszületést. Láthatta a 40-es évek első felében az elhurcoltak és elfutottak, felozlatott egyesületek és pártok könyvgyűjteményeit, udvarokon összehányva, teherautókra ömlesztve, széthordva, elfűtve. A háború idején találkozott kastélykönyvtárból hordott szükséghíddal és nézhetett ízzó zsarátnokká vált gyűjteményeket. A 40-es évek második felében átélte, amint lapáttal nyirkos pincébe államosították a könyvtárszobák rendezett értékeit és járt számos helyen, ahol az új tulajdonosok rövid idő alatt az utolsó darabig elkótyavetyélték a kezük ügyébe került könyvtárat. Szívével hallhatta a faji, ideológiai, politikai és más bölcs népnevelő indítékkal halálra ítélt könyvek néma sikolyát.

Ennyi rontást látván már nem csak a könyvgyűjtemények tartósságába vetett hite rendült meg, de a szív meg is keményedett: nincs min bánkódní, ez a könyvtársors, primum vivere, post philosophare. Nem is a legrosszabb az emberi alkotások életének sorában, hiszen, - a nyomtatás óta - a művekből, valahol, megmarad egy-egy példány, csak az összeválogatott együttes hullik szét, míg más, egyedi emlékek és emlék-együttesek pótolhatatlanul megsemmisülnek.

A múlt századok emberei sem láttak kevesebb szándéktalan vagy szervezett pusztulást, mégis, - talán a felvilágosodás és a racionalizmus jegyében csakúgy, mint a vallásos hitben - több bizodalruk volt a társadalmi intézmények fennmaradásában. Bízta a gyarapító és fejlesztő családban, a közösségek állandóságában. A kőből faragott, fába vésett, vasból öntött, aranyba-ezüstbe gravírozott, porcelánba égetett és szövésbe hímzett címerek és monogramok ugyanúgy tanúskodnak az állandóságba vetett hitről, mint a könyvkötésekre nyomott emblémák vagy a könyvekbe ragasztott művészi ex librisek.

Külön tanulmányt érdemelne egyszer, hogy századunk permanens ideiglenesség-érzete következtében hogyan vált ez a gyarapítás - legalábbis Európának ezen a tájékán -

gyermekded gyűjtögetéssé, bogaras hóborrtá vagy spekuláló harácsolássá. A másik vonalon pedig a szenvedélyes magángyűjtőt hogyan váltotta fel a fásult hivatalnok közgyűjtő.

Kelecsényi Gábor könyve ezeket a gondolatokat ébreszti, mert nem könyvtártörténetet ír, hanem neves magyar könyvgyűjtőkről beszél, egy elmúlt embertípusról. Kevés volt belőlük, talán többet is megérdemelhattünk volna, mint a szerencsésebb nemzetek. A szerző a bibliofiliát a gyűjtőszenvédely egyik legmagasabb fokának tekinti, hiszen a könyv hordozza legjobban a tartalom és a forma, a külső és belső egységét, a gyűjtemény egésze világnézetet tükröz, a számára teremtett helyiség pedig az otthon szellemi szentélye. A kincsképzésben a könyvgyűjtés az eszmei értékek elismerését tétellezi fel. Jellemző, hogy míg az egyéb javakat csak általános megnevezéssel veszik fel a leltárakba, a könyvekről az egyedeket pontosan megnevező katalógusok készülnek.

A tárgyalt könyv első fejezetének személyei nem csak könyvgyűjtők, de könyvrendelők is, a kéziratos könyvek korából: *Neksei Demeter*, *Vitéz János*, *Janus Pannonius és Mátyás király*. Gyűjteményeikről színes képet kapunk, de láthatjuk elenyészésüket is. A 16. században villan fel a maradandóság reménye, mert *Zsámboky János* könyvtára, ha hiányosan is, de megmaradt a bécsi udvari könyvtárban s *Baththyány Boldizsár* gyűjteményét máig őrzik a németújvári ferencesek. *Zrinyi Miklós* könyvtárának már csak a katalógusa maradt meg, nem volt folytató család... A 18. század jeles gyűjtői ismét a fennmaradás lehetőségével kezdődnek: *Ráday Gedeon* könyvtára a mai országos református gyűjtemény alapja, *Klimó György* püspök gyűjteménye Kelecsényi kéziratának lezárása után, ebben az esztendőben kapott felújított, méltó helyet a pécsi egyetemi könyvtárban, *Kazzay Sámuel*, — patikus, nem földbirtokos — hagyatéka a debreceni kollégium értékeit gyarapítja.

Kelecsényi érdeme, hogy minden említett gyűjtőjéről kitűnő arcképet rajzol, beillesztve sokoldalú tevékenységükbe a könyvgyűjtést is. Így még a szakmabelieknek is élővé válnak fogalommá vált személyek: a két *Teleki, József és Sámuel* és a két *Baththyány, József és Ignác*; közülük egy-egy könyvgyűjteményt gyarapított, egy-egy pedig közgyűjteményt alapított és így vált fogalommá a Baththaneum és a Teleki-téka névben. Sajnos mindkettő holt gyűjteménnyé vált alapítójának halálával. Ilyen fogalom a nagy-szebeni Brukenthal Múzeum is, amely mögött Kelecsényi bemutatja *Sámuel* bárót, a könyvtáralapítót is.

A szerző, aki hosszú évekig volt a Széchényi Könyvtár kiváló tájékoztató könyvtárosa, természetesen külön gondot fordít a nagy alapító könyvgyűjtésére. *Széchényi Ferenc* nekünk nem csak az egyik neves könyvgyűjtőt jelenti, hanem mindnyájunknak ő a nagy mecénás, aki tudatosan építi gyűjteményét, hogy megalapíthassa a nemzeti művelődés mindenkinek hozzáférhető tárházát. Pontos képet kapunk a gróf egyéniségéről, tervszerű és szervezett gyűjtéséről és a jövőről is gondoskodó alapításáról.

A könyv utolsó arcképeit a nemzeti könyvtár gyarapítóiról rajzolja Kelecsényi: *Illésházy Istvánról* és *Jankovich Miklósról*. Az utóbbihoz kapcsolva a művelt-szélhámos *Literári Nems Sámuelről* és a vagyonát könyvekbe fektető *Nagy Istvánról* írt fejezet a mű pikáns fűszerezése.

Korrekt válogatott bibliográfia zárja a kötetet.

A szerző láthatóan a 19. század közepével fejezi be áttekintését. Egyértelmű, hogy írásának célja ugyanúgy volt az ismeretterjesztés, mint a szűkebb szakma figyelmének

felhívása. Mindezekre tekintve ezért nem értjük, hogy milyen meggondolásból maradtak ki olyan jeles gyűjtők, akik időben ide tartoznak és a művelt érdeklődők, de még a téjékozatlan kirándulók is meglátogathatják könyvtáraikat: *Esterházy Károly* (Eger), *Festetics György* (Keszthely) és *Csaplovits Lőrinc* (Alsókubin). Mindhárman példaerejűek is, hiszen Esterházy egy egyetem alapjait akarta megteremteni, Festetics egy főiskoláét, Csaplovits pedig az első nyilvános megyei közkönyvtárat. Ha a terjedelem engedi, mily érdekes lehetett volna még olyan arckép is, mint *Grassalkovich Antalé*, aki fényes könyvtártermet építtetett Gödöllőn, ügyetlenül válogatott könyvtárral, vagy a kismartoni Esterházyé, aki ügynökeivel szereztetett be több tízezer kötetet, mert egy hercegi palotába könyvtár is kell. (Hány polgári „gyűjtő” szedett össze később dekorációs könyvtárat!)

Kelecsényi Gábor a zárszóban újabb könyvgyűjtő-portrékat ígér. Kívánjuk, hogy legyen ereje és kedve megrajzolni őket, mert hiányoznak tudásunkból nem csak a jelzett gyűjtők: *Ráth, Todoroszku* és *Apponyi*, de mások is: *Áldásy Antal, Pallagi Géza, Elek Artur, Elischer Gyula, Emmer Kornél, Frank Ignác, Somogyi Károly, Sóó Rezső, Szüry Dénes* és még sokan, akik megváltozott körülmények között, szakosodott területen voltak bibliofilek és gyűjteményeik sorsa is oly különböző.

*Vörösmarty*nak nem véletlenül jutott eszébe éppen egy könyvtárban a tényszerű kijelentő mondat: “És mégis-mégis fáradozni kell”. Válaszul arra a kérdésre, hogy: “Ment-e a könyvek által a világ elébb?”

MARÓT Miklós